SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

MAYIS 2010 SAYI: 21

FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
ISSN:1300-9435

Kurucusu ve İmtiyaz Sahibi/Owner
Prof. Dr. Bayram KODAMAN

Editörler/Editors
Doç. Dr. Süleyman SEYDİ Yrd. Doç. Dr. Hayri ÇAPRAZ

Yazı İşleri Müdürü/Desk Editor
Yrd. Doç. Dr. A.Şevki DUYMAZ

Yayın Kurulu/Publication Board

Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK
Doç. Dr. Behset KARACA
Doç.Dr. Timuçin KODAMAN
Yrd. Doç.Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN
Yrd. Doç. Dr. Kadir KASALAK

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet ÖZGİRAY
Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin BAL
S. Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Azmi SÜSLÜ
Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Menderes COŞKUN
S. Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan ŞİŞMAN
Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Marek GENSLER
Lodz Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram ÜREKLİ
Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Osman YILDIZ
S.Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah SAYDAM
Erciyes Üniversitesi
Doç.Dr.Ramazan GÜLENDAM
S. Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ÜNAL
Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil KAYA
S. Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Nedim İPEK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç.Dr. Sevil SARGIN
S. Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. İsrafil KURTCEPHE
Akdeniz Üniversitesi
Doç.Dr.T. Kaya ÇAĞLAYAN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş ACAR
S. Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç.Dr. Ömer ŞEKERCİ
S. Demirel Üniversitesi

Dizgi -Teknik Heyeti/Technical Assistance
Okt. Murat KILIÇ

- SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi **MLA International Bibliography isimli uluslararası indeks ve ULAKBİM tarafından taranmaktadır.**
- SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs ve Aralık sayıları olmak üzere yılda iki kez çıkmaktadır
- SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi **hakemli bir dergidir.**
- Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.
- Dergimize gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.
- Yazı sahiplerine telif ücreti ödenmez.

- The Editorial Board claims no responsibility for the opinions expressed in the published manuscripts.
- SDU Journal of Social Sciences is issued twice a year, May and December.
- Published or not, manuscripts are not returned to the author(s).
- Authors are not paid.
- SDU Journal of Social Sciences is refereed publicition.
- SDU Journal of Social Sciences is indexed in MLA International Bibliography and TUBİTAK/ULAKBİM.

Yazışma Adresi/Address
Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü 32260 Isparta
Tel: 0 (246) 2114161-2114163 Faks: 2371106
elektronik posta/e-mail: sdusosbil@sdu.edu.tr
Web**:** http://sosbilder.sdu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Neolitik Devirden MÖ. 2. Binyıl Sonuna Kadar Afyonkarahisar ve Çevresi…….....1
Pınar BÜLBÜL
Mimari Tipoloji ve Fonksiyon Açısından Aphrodisias Stadyumu……...……11
Abdurrahman UZUNASLAN
Osmanlı Öncesi Türkiye'nin İktisat Tarihine İlişkin Sorunlar…….……43
M. Said POLAT
1695 Sakız Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik…….…..……59
Tahir SEVİNÇ
Amerikan Misyonerlerinin Osmanlı Ermenilerinde Meydana Getirdiği……..81
Bölünme ve Çatışmalar: George B. Nutting-George H. White
ve Adıyaman Ermenileri Örneği
Murat Gökhan DALYAN
II. Meşrutiyet'ten Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim……...….99
Cevdet KIRPIK
II.Abdülhamit ve Kürtler-Ermeniler…….……...…….131
Bayram KODAMAN
I. Dönem TBMM'de Isparta Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları……...…..139
Turgut ERMUMCU
Amanullah Han'ın Islahatları ve Atatürk…….….155
Aliye YILMAZ
'Türkleştirme' Dağında Bir 'Musa' ve Evamir-i Aşere……...……167
Murat KILIÇ
14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım……...……193
Süleyman GÜNGÖR
Ahmet Mithat'tan Leyla Erbil'e Türk Edebiyatında 'Aylak Tipi'nin……..209
Kültürel ve Düşünsel Gelişimi
Abdullah KOÇAL
Ritüellerin Toplumsal Etkileri……..227
Kasım KARAMAN
Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile …….……237
İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi
Kamil KAYA & Meyrem TUNA
Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz …….……257
Kalma .Durumlarına İlişkin Görüşleri
Mustafa ŞAHİN&Serkan Volkan SARI &Ömer ÖZER& Serhan Hatip ER
Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de……271
Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi
Hidayet KESKİN&Onur SUNGUR
Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Yerel Yönetimler…….295
Süleyman Yaman KOÇAK & Ali EKŞİ
İsrail Seçimlerinin Ortadoğu Barış Sürecine Etkisi……..….309
Süleyman SEYDİ

CONTENTS

Afyonkarahisar And Its Vicinity From Neolithic Age Until ……...…….....1
The End of Second Millenium B.C.
Pınar BÜLBÜL
The Aphrodisias Stadium with its Perspective of Architectural……..11
Typology and Function
Abdurrahman UZUNASLAN
The Problems On The Economic History Of The Pre-Ottoman Turkey..…….……43
M. Said POLAT
Organization and Logistic in 1695 Sakız Campaign……...……59
Tahir SEVİNÇ
Division And Clashes Among Ottaman Armenians Caused……...…81
by American Missionaries
Murat Gökhan DALYAN
After Second Constitutional Period Change in the education of Şehzade...……...….99
Cevdet KIRPIK
Abdülhamit II and the Kurds-Armanians…….……...…….131
Bayram KODAMAN
Members of Parliament of Isparta in the First Parliament……...……...…..139
and Their Parliament Activities
Turgut ERMUMCU
The Reforms of Amanullah Khan and Ataturk……...…….….155
Aliye YILMAZ
A 'Musa' in a 'Turkification Mountain' and the Ten Commandments...…...……167
Murat KILIÇ
Elections on 14 May 1950 and the Depression in CHP…….……...……193
Süleyman GÜNGÖR
Cultural and Intellectual Evolution of "Idle Type" from Ahmet.....209
Mithat to Leyla Erbil in Turkish Literature
Abdullah KOÇAL
The Social Effects of Rituals..……..227
Kasım KARAMAN
Popüler Kültürün İlköğretim Çağındaki Çocukların Aile …….……237
İçi İlişkileri Üzerindeki Etkisi
Kamil KAYA & Meyrem TUNA
High School Students' Views About Their Cyber Bully……..…..257
Behaviours and Self-Exposition
Mustafa ŞAHİN&Serkan Volkan SARI &Ömer ÖZER& Serhan Hatip ER
Transformation in Regional Policy: Changes in Regıonal Policies……271
in the Development Plans in Turkey
Hidayet KESKİN&Onur SUNGUR
From the Perspective of Participation and Democracy Local …….295
Governments in Turkey
Süleyman Yaman KOÇAK & Ali EKŞİ
The Effect of Israeli elections on the Middle East Peace Process…….309
Süleyman SEYDİ

SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyal Bilimler Dergisi
Mayıs 2010, Sayı:21, ss.271-293.

Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi

Hidayet KESKİN*
Onur SUNGUR**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı küreselleşme-yerelleşme eğilimlerine koşut olarak bölgesel politikalarda yaşanan dönüşümleri incelemektir. Bu çerçevede yaşanan dönüşümlerin Türkiye'deki kalkınma planlarının bölgesel politikalarında yarattığı değişimleri (planlarındaki yansımalarını) ortaya çıkarmaktır. Çalışma kapsamında, 1963-2007 yılları arasında uygulamaya koyulan (ve sonuncusu halen uygulanmakta olan) dokuz kalkınma planında yer alan bölgesel politikalar ve bu politikaların yeni teorileri ne ölçüde takip ettiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Bölge, Bölgesel Planlama, Yeni Bölgeselcilik, Bölgesel Politikalarda Dönüşüm, Kalkınma Planları.*

Transformation in Regional Policy: Changes in Regıonal Policies in the Development Plans in Turkey

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the transformation of regional policies in parallel to trends of globalization and localization. In this context, it is aimed to reveal the effects of these changes on regional policies in Turkey's Development Plans. In this study, regional policies which are involved in nine Development Plans have been implemented between the years 1963-2007 and whether these policies have followed new theories are examined.

Keywords: *Region, Regional Planning, New Regionalism, Transformation in Regional Policies, Development Plans.*

Giriş

Birbiriyle rakip gibi görünen iki eğilim; iktisadi faaliyetlerin küreselleşmesi ve endüstrilerin yerelleşmesi son yıllarda politika yapıcıların, iktisadi kalkınma uzmanlarının ve araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Endüstrilerin ve şirketlerin küreselleşme eğilimleri; bölgelerin önemini ve ayırt edici özelliklerini azaltır görünürken, belirli endüstrilerin ve iktisadi faaliyetlerin yerelleşme eğilimi tam tersini

* *Dr, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü hunlu@iibf.sdu.edu.tr*
** *Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü,* onurs@iibf.sdu.edu.tr

göstermektedir. Eşanlı küreselleşme ve yerelleşme eğilimleri ulusal ve yerel yönetimlerin politikalarında değişiklikler yaratmaktadır.[1] Bölgesel ekonomilerin artan önemi karşısında, kalkınma politikaları ulusal düzeyden bölgesel düzeye kaymakta ve bölgesel politika konusunda hem teoride hem de uygulamada ciddi dönüşümler yaşanmaktadır.

Türkiye de 1980'li yıllardan itibaren dış dünya ile eklemlenme konusunda çabalar sarf etmektedir. Her alanda olduğu gibi bölgesel kalkınma politika araçlarında da -gecikmeli olarak da olsa- uyum sağlama konusunda adımlar atılmaktadır. Kalkınma planları ve bölgesel politikalar açısından bakıldığında da bu dönüşümün etkileri açıkça görülmektedir. Türkiye, AB'ye adaylık statüsünün kesinleştiği 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nden başlayarak ve müzakerelerin başladığı 2005 yılından itibaren hız kazanarak, bölgesel politikalar konusunda pek çok radikal adımlar atmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bölgesel kalkınma ve bölgesel politikalar konusunda dünyada yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlere eklemlenme çabasında olan Türkiye'de kalkınma planlarında bölgesel politikalarda meydana gelen değişimleri incelemektir. Çalışma kapsamında, 1963-2007 yılları arasında uygulamaya koyulan 9 kalkınma planında yer alan bölgesel politikalar ve bu politikaların yeni teorileri ne ölçüde takip ettiği değerlendirilmektedir. Çalışmada, öncelikle bölge kavramının tanımlanması ve bölge planlama konusu ele alınmaktadır. Ardından, küreselleşme eğilimine paralel olarak bölgelerin artan önemi ve buna bağlı olarak hız kazanan bölgeselleşme eğilimleri ile yeni bölgeselcilik yaklaşımına değinilmektedir. Bu doğrultuda, geleneksel bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan dönüşüm ve bölgesel kalkınmada yeni kavramlar, amaç ve araçlar ele alınmaktadır. Son olarak; Türkiye'nin planlı kalkınma deneyimi ve küreselleşmenin Türkiye'deki bölgesel politikalar üzerindeki etkileri ile Kalkınma Planları'nda yaşanan değişim, yeni bölgeselcilik anlayışı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışma sonuç ve değerlendirme ile son bulmaktadır.

1. 'Bölge'nin Tanımlanması ve Bölge Planlaması

Bölge kavramı; çok fazla değişime uğradığından dolayı, yeniden değerlendirmek gerekmektedir. Bölge kavramı, farklı disiplinlere ve farklı kriterlere göre tanımlanabilmektedir. İktisadi, coğrafi, sosyal ve politik açılardan farklı bölge tanımlamaları yapmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, "bölge" kavramı ve bölgenin tanımlanması konusunda açık bir tanımlama ve görüş birliği bulunmamaktadır. İktisadi açıdan bölgenin; ülke kadar geniş olmayan, ancak kent kadar da küçük olmayan bir alan parçası olması uygun görülmektedir. Avrupa Birliği (AB)'nde bölge kavramı planlama açısından kent ve metropol alandan, kırsal bölgeye kadar çok geniş bir yelpazede farklı boyutlarda yer almaktadır. Bu bölgelerin bir kısmı ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan homojen mekan parçası görünümünde iken diğer bir kısmı işlevsel açıdan bütünlük gösteren birimler görünümündedir. AB için bölge; "coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer,

[1] Michael J. ENRIGHT, "The Globalization of Competition And The Localization of Competitive Advantage: Policies Toward Regional Clustering", *Paper Presented at the Workshop on the Globalization of Multinational Enterprise Activity and Economic Development*, University of Strathclyde Glasgow, Scotland, May 15-16, 1998, s. 2.

yakın bütün olan alan parçaları" olarak tanımlanmaktadır.[2] Coğrafi açıdan bakıldığında ise; faaliyetlerin coğrafi kapsamı ve fiziksel özellikleri bölgelerin alanını belirlemekte ve bölgeyi tanımlamaktadır. Coğrafi tanımlamaya göre bölge; ortak özellikler arasındaki uyumlu ve sürekli bir ilişkiden türetilmiş nitelikli bir bağlılığa sahip olan dünya yüzeyinin bir kısmı olarak kabul edilmektedir.[3]

Kullanılan kriterlere göre farklı bölge tanımlamaları ve sınıflandırmaları yapmak mümkündür.[4] Alan planlama açısından bölgeler; (i) metropoliten bölge *(metropolitan region)*, (ii) koridor bölge *(corridor region)* ve (iii) kırsal bölge *(rural region)* olmak üzere 3 tipe ayrılmaktadır. Bu bölge tiplerine ek olarak; mega-şehir bölge *(mega-city region)* tanımlaması da bulunmaktadır.[5] Ayrıca bölge ile ilgili bir diğer tanım da "fonksiyonel bölgeler" tanımlamasıdır. Fonksiyonel bölgeler; şehir-yönelimli bölgelerdir ve şehirler (veya bağlantı noktaları veya kutuplar) üzerine odaklanmaktadır. Fonksiyonel bölge, şehir ile şehrin kıyı (arka) bölgeleri arasındaki bağlantılar tarafından tanımlanmaktadır.[6]

Bir diğer (geleneksel) bölge ayrımı ise; homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge ayrımıdır. Homojen bölge; birbirine bitişik, kendi aralarında mümkün olduğu kadar yakın benzerlikler gösteren komşu alanlar grubu olarak tanımlanmaktadır. Polarize bölge; bir yerleşim merkezinin, kendisinden daha küçük bir veya birkaç yerleşim merkezini etki alanına alması sonucunda oluşmuş bir bölgedir. Son olarak; plan bölge ise; bölge planlarının uygulandığı alan olarak tanımlanmaktadır.[7]

Bunlara ek olarak; ekonomik kalkınma ve uyum seviyeleri açısından 3 farklı bölge tanımlaması vardır. Bunlar: [8]

- *Potansiyeli Olan Bölgeler:* Ekonomik olarak güçlü olmaları, rekabetçilikleri ve ekonomik kümelenmeleri/lider sektörleri ile bilinen bölgelerdir.

- *Gizli Potansiyeli Olan Bölgeler:* Bu bölgeler, tam potansiyeli kullanılmamış olan karşılaştırmalı üstünlükleri ve kullanılabilir kaynakları bulunan bölgelerdir.

- *Düşüşte Olan Bölgeler:* Ekonomik bir düşüşe dayandırılan bölgelerdir. Örneğin belirli bir alan veya alanlarda bir madenin veya endüstrinin kapatılması olabilir.

Bölge sınıflandırması ve bölge türleri; uygulanacak bölge planlamasının etkinliğini de etkilemektedir. "Bölge" kavramının kapsamı, bölgenin büyüklüğü ve özellikleri, bölge planlama açısından önem arz etmektedir. Uygulanacak bölgesel planlamanın başarılı olabilmesi için, planlama açısından ele alınacak "bölge"nin içeriğinin anlaşılması ve planlamanın odaklanacağı "bölge" türünün iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bölgesel planlama; "mekansal olarak sınırlı bir alanın ekonomik, sosyal

---

[2] Ayşegül MENGİ, *Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*, İmaj Yayınları, Ankara, 1998, s. 43.

[3] Anssi PAASI, "The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework For Understanding The Emergence Of Regions and The Constitution Of Regional Identity" içinde *Regions Critical Essay In Human Geography* (Editor: J. Nicholas ENTRIKIN), Ashgate Publishing, England, 2008, ss. 67-108, s. 77.

[4] Farklı bölge tanımlamaları hakkında bilgi için Bkz: Ruşen KELEŞ, "Bölge Gerçeği ve Avrupa", *Planlama Dergisi* 97/1, 1997, ss. 17,21.

[5] Michael NEUMAN, "Regional Design: Recovering A Great Landscape Architecture and Urban Planning Tradition", *Landscape and Urban Planning* 47, 2000, ss. 115-128, s. 118.

[6] John Fraser HART, "The Highest Form Of The Geographer's Art" içinde *Regions Critical Essay In Human Geography* (Editor: J. Nicholas ENTRIKIN), Ashgate Publishing, England, 2008, ss. 37-65, s. 43.

[7] Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi, 7. Baskı, 2005, s. 75-85.

[8] DTI, *Regional Industrial Development Strategy*, Department of Trade and Industry, South Africa, 2006, s. 58.

ve fiziksel kaynaklarının entegre yönetimi" olarak tanımlanmaktadır.[9] OECD'ye göre bölgesel planlama ise; bölgelerde istihdam ve refah yaratıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi suretiyle bölgesel farklılıkların azaltılması çabası olarak görülmektedir.[10]

Rekabetçilik ve iktisadi gelişme üzerine yapılan çalışmalar analiz birimi olarak genelde ulusa, bunun itici güçleri olarak da ulusal özelliklere ve politikalara odaklanmaktadır. Ancak, ülke içerisindeki bölgeler arasındaki farklılıklar genelde ülkeler arasındaki farklılıklardan daha büyük olmaktadır. Örneğin; OECD bölgeleri arasında ekonomik performanstaki dikkate değer farklılıklar; gelir düzeyi, istihdam oranları, verimlilik, karşılaştırmalı üstünlükler, gelişme aşamaları ve kamu politikaları açısından bölgeler arasında büyük farklılık olduğunu yansıtmaktadır. OECD bölgeleri, ekonomik performans açısından OECD ülkelerinden daha fazla çeşitlilik (değişkenlik) göstermektedir.[11] Bu nedenle bölgesel planlama, bölgesel farklılıkların giderilmesi açısından önem arz etmektedir. Bölgesel planlama, bölgeler arası dengesizlikleri gidermeyi ve dengeli bölgesel kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bölgelerin ekonomik açıdan farklı performans sergilemesinin -çoğunlukla bölgeye özgü- pek çok nedeni bulunmaktadır. Coğrafi, demografik yapı, uzmanlaşma, verimlilik, fiziki ve beşeri sermaye, altyapı ve yenilikçilik kapasitesi gibi pek çok faktör, bölgelerin ekonomik performansını etkilemektedir. Bu faktörler bazen birbirini güçlendirirken bazı durumlarda da birbirine zıt hareket edebilmektedir.[12] "Yeni Ekonomik Coğrafya" [13] olarak adlandırılan teori; ekonomik faaliyetlerin neden bazı bölgelerde yoğunlaştığı bazılarında ise yoğunlaşmadığı sorusuna vurgu yapmaktadır.[14] Buna göre; ekonomik yoğunlaşma ile ekonomik etkinlik birbiriyle eşdeğerdir, bir başka ifadeyle, yüksek sürdürülebilir büyüme oranları ancak ekonominin yüksek düzeyde yoğunlaştığı alanlarda ortaya çıkmaktadır. Ulusal düzeyde ise büyümenin 3 temel belirleyicisi bulunmaktadır. Bunlar; (1) makro ekonomik faaliyetler, (2) kurumlar ve (3) politikalardır. Son iki faktörün bölgesel boyutu ağır basmaktadır. Çünkü her bölgenin farklı bir üretim kapasitesi, karşılaştırmalı üstünlükleri, coğrafi karakteristikleri, kurumları, politikaları ve değerleri vardır. [15] Bu hususun farkına varılması sonucunda bölgeler, ekonomik gelişme ve küresel rekabetçiliğin kaynağı olarak görülmeye başlanmış ve küreselleşme sürecinde bölgelerin önemi giderek artmaya başlamıştır.

---

[9] D.A. JOHNSON," Regional Planning, History of', *International Encylopedia of the Social& Behavioral Sciences*, ss.12925-12930, s.12925.

[10] OECD, *Regional Development*, Directorate for Public Govarnance and Territorial Development, s.1.

[11] OECD'nin bölge sınıflandırması ve bölge tanımlaması hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz: OECD, *Regions at a Glance*, OECD, Paris, 2009.

[12] OECD, "How Regions Grow?", *Policy Brief* , Mart 2009, ss.1-7, s.3

[13] Paul KRUGMAN, "Increasing Returns and Economic Geography", *Journal of Political Economy*, Vol: 99(3), 1991, ss. 483-499.

[14] Allen J. SCOTT, son yarım yüzyıldır ekonomik coğrafya ile ilgili yapılmış olan çalışmaların kapsamlı bir literatürünü sunmaktadır. Konuyla ilgili geniş bilgi için Bkz: Allen J. SCOTT, "Economic Geography: The Great Half-Century" içinde *The Oxford Handbook of Geography* (Editorler: G. CLARK, M. FELDMAN, M. GERTLER), Oxford University Pres, 2000, ss. 18-44; Konuya ilişkin diğer literatür taramaları için Bkz: Maryann P. FELDMAN, "Location and Innovation: the New Economic Geography of Innovation, Spillovers and Agglomeration", içinde *The Oxford Handbook of Geography* (Editorler: G. CLARK, M. FELDMAN, M. GERTLER), Oxford University Pres, 2000, ss. 373-394.

[15] OECD, "How Regions Grow?", a.g.e, s.2.

2. Bölgesel Ekonomilerin Artan Önemi ve "Yeni Bölgeselcilik"

Paradoksal bir şekilde; küreselleşme ile birlikte, yenilik temelli ekonomik büyümenin kritik noktası olarak bölgelerin önemi giderek artmaktadır. Yeni nesil bölgesel kalkınma anlayışında bölgeler, öğrenme, bilgi yaratımı ve yenilik konusunda temel nokta olarak görülmektedir.[16] Bölgesel politikaların yeniden gözden geçirilmesi ve yeni nesil bölgesel politikaların giderek önem kazanmasında, küresel ekonomide ulusal rekabetçiliğin kaynağı olarak bölgesel ekonomilerin önem kazanmasının ve başarılı örneklerin gün geçtikçe artmasının büyük rolü bulunmaktadır. Bu bakımdan, çalışmanın bu kısmında, bölgesel ekonomilerin artan önemi ve bu dönüşüme koşut olarak ortaya çıkan yeni bölgeselcilik yaklaşımı ele alınmaktadır.

2.1. Küresel Rekabetin Kaynağı Olarak "Bölgeler"

Ohmae, günümüz küresel dünyasında ulus devletin artık önemini yitirdiğini, ekonomik faaliyetlerde bölgelerin odak noktası haline geldiğini öne sürmektedir.[17] Gerçekten; ekonomi politikalarının koordinasyonunda bölgeler oldukça önemli bir düzey olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle coğrafi olarak büyük ülkeler açısından, ulusal sistemin altında yer alan ve merkezi olmayan *(decentralized)* bir alt-sistem yapılanması, ülkenin ekonomik kalkınmasında daha faydalı ve işlevsel olabilmektedir.[18] Ancak bu noktada, bölgeleri ve bölgesel düzeydeki politikaları diğer düzeydeki politikalara tercih etmek için bazı koşulların da mevcut olması gerekmektedir. Bu koşullar;[19]

- Merkezi uygulamaların işlem maliyetlerinin yüksek olması ve planlama ve uygulama ayrıntılarının bölgeye bırakılması,
- Bölge yöneticisinin, politika uygulamalarının üst düzeyde alınan kararları kendine göre yorumlamasının üst düzeyde yaratacağı sıkıntıları en aza indirmek için bazı kararların bölgeye bırakılması,
- Teşvik ve paylaşım sorunlarının bölge üstü düzeyde yarattığı sorunlar nedeniyle bu faaliyetlerin bölge düzeyinde düzenlenmesi,
- Bölge değerlerinden en etkin şekilde yararlanılabilmesi için, bu üstünlüklerin bölge tabanında ele alınmasının gerekmesidir.

Özellikle 1980'li yıllarda iktisatçıların, bazı bölgelerin yenilikçi faaliyetler konusunda oldukça başarılı olduklarını fark etmesi ve bu bölgelerdeki kuruluşların yenilikçiliğini tetikleyen unsurları araştırmasıyla birlikte, ekonomik faaliyetlerin koordinasyonu açısından bölgelerin uygun bir düzey olabildiğinin farkına varılmıştır. Yenilik araştırmaları ile ekonomik coğrafya araştırmalarının yakınlaşması sonucunda; ekonomik coğrafya evrimci iktisadın[20] öğrenme, yenilik ve kurumların bölgesel kalkınma konularındaki açıklamasını, bunun yanında yenilik araştırmacıları da teknolojik değişimin mekansal boyutunu dikkate almaya başlamış ve bunun sonucunda "bölge" yeni bir önem ve görünüm kazanmıştır. Yaşanan yoğun küreselleşme

---

[16] Richard FLORIDA, "Towards the Learning Regions", *Futures*, Vol: 27 No: 5, 1995, 527-536, s. 528.
[17] Kenichi OHMAE, *The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies*, Free Press, New York, 1995.
[18] Ayşegül YILMAZ, *Regional Innovation Systems: Literature Review and the Picture for Turkey*, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001, Ankara. 26-27.
[19] Metin DURGUT ve Müfit AKYOS, "Bölgesel İnovasyon Sistemleri ve Teknoloji Öngörüsü", *Teknoloji Öngörüsü ve Stratejik Kalkınma Planlama Toplantısı*, 24-26 Mayıs 2001, Sabancı Üniversitesi, s. 14.
[20] Evrimci İktisat konusundaki en önemli çalışma için Bkz: Richard R. NELSON ve Sidney G. WINTER, *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press, 1982.

eğilimlerine karşın, bazı bölgelerin büyük başarılar göstermesi ve bunun sonucunda bu bölgelerin başarısını açıklamaya yönelik çalışmalar arasında; bölgelerin başarısını ve gelişmesini organizasyonel ve teknolojik öğrenmenin yoğunlaşma *(agglomeration)* içerisinde birlikte gerçekleşmesine bağlayan yaklaşım büyük dikkat çekmiştir.[21] Eski yaklaşımlar kuruluşların aynı mekanda kümelenmesini coğrafi uzaklıklardan doğan işlem maliyetlerini azaltma ihtiyacına bağlarken[22], kümelenmelerin kalıcılığını teknolojik dışsallıklar, emek pazarları, yerel gelenekler, normlar ve değerler ile açıklayan yeni yaklaşım ile birlikte "bölge", kapitalist gelişme açısından yeni bir teorik konum kazanmıştır.[23]

Bölgesel gelişme üzerine yapılan bazı teorik tartışmalar, bölgeler ile ilgili bazı özellikleri ortaya çıkarmaktadır: Birincisi; yenilik (inovasyon), kurumsal, politik ve sosyal bağlamda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, bölgeler, yenilik ve ekonomik etkileşim için en uygun düzeyler olarak karşımıza çıkmaktadır.[24] İkincisi; yenilik, coğrafi yoğunlaşma ve yakınlık olduğu durumlarda daha kolay ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte de kümelenmeler kritik rol oynamaktadır. Yakın kümelenmeler, bilgi taşmaları ortaya çıkmasını sağlayabilmektedir. Yenilik faaliyetleri, kümelenmedeki firmaların ekonomik faaliyetlerinin yoğunlaşmasından olumlu olarak etkilenmektedir.[25] Pek çok yazar, başarılı bölgesel ekonomilerin belirli ortak özellikler sergilediği konusunda hem fikirdir. Bu ortak özelliklerin en önemlileri; yığışma ekonomileri, kurumsal öğrenme, katılımcı yönetişim, yakınlık sermayesi ve etkileşimli inovasyondur.[26] Bugün küresel rekabet süreci, yerel ve bölgesel potansiyeli ortaya koyarak karşılaştırmalı üstünlükler elde etme temelinde, yerel ve bölgesel uzmanlaşmaya dayanan ve ülkeler düzeyindeki rekabetin giderek bölgelerarası düzeye indiği bir çizgide seyretmektedir. Bu süreçte bilgi ekonomileri ekseninde şekillenen yeni rekabet ortamında var olabilmenin ön koşulu olarak rekabet gücü gösterilmektedir ve bölgeler bu süreçte temel aktör olarak ortaya çıkmaktadır.[27]

2.2. Bölgeselleşme ve Yeni Bölge(sel)cilik

Bölgesel planlama ve bölgesel gelişme teorilerinin evrimi tarihsel perspektiften 4 aşamaya ayrılabilir:

1. Çevresel koruma ve kaynak gelişimine dayalı erken yaklaşımlar (1920-50)
2. Ulusal ölçekte etkin ve adil ekonomik gelişmeyi amaçlayan refah bölgeselciliği (1950-80)

---

[21] Metin DURGUT ve Müfit AKYOS, a.g.e., s. 5.

[22] Fiorenza BELUSSI, "In Search Of A Useful Theory Of Spatial Clustering: Agglomeration Versus Active Clustering" içinde *Clusters and Regional Development*, (Editörler: Bjorn ASHEIM, Philip COOKE ve Ron MARTIN), Routledge Taylor&Francis Group, USA, 2006, ss.69-89, s.72.

[23] Metin DURGUT ve Müfit AKYOS, a.g.e., s. 5.

[24] Michael STORPER, *The Regional World*, Guilford Press, New York, 1997; ayrıca bakınız: David DOLOREUX, "What We Should Know About Regional Systems of Innovation?", *Technology in Society: An International Journal*, Vol: 24, 2002, 243-263.

[25] Anders MALMBERG, "Industrial Geography: Location and Learning", *Progress in Human Geography*, Vol :21 No: 4, 1997, 553-558.

[26] Philip COOKE, "Regional Innovation Systems: General Finding and Some New Evidence from Biotechnology Clusters", *Journal of Technology Transfer*, Vol.27, 2002, ss. 133-145, s. 134.

[27] Yunus Emre ÖZER, "Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", *Review of Social, Economic and Business Studies*, Vol: 9/10, 2007, 389-408, s. 393.

3. 1980 sonrası neo-liberal fikirlere dayalı yüksek düzeyde rekabetçi girişimsel bölgeselcilik

4. Bölgesel planlama ve bölgesel gelişme teorisine yeni bir yaklaşımın temeli olarak yeni bölgeselcilik kavramının gelişmesi.[28]

Yeni bölgeselcilik kavramı, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması konusunda büyük ölçekli devlet yardımlarının ve devlet eliyle yürütülen politikaların başarısız olması sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir önceki nesil (geçmiş) bölgesel gelişme politikaları, bölgelerin kalkındırılması konusunda büyük ölçekli altyapı geliştirme ve bölgeye yatırım çekme gibi yöntemlerle bölgesel gelişme hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktaydı. Büyük ölçüde kamusal fon tahsisine rağmen, geri kalmış bölgelerin diğerlerini yakalaması ve bölgesel farklılıkların azaltılması konusunda geçmiş politikaların başarısız olması, yeni bir yaklaşım ihtiyacının farkına varılmasını sağlamıştır.[29]

Geleneksel anlayışta bölge; yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devletin denetiminde sınırları çizilmiş ve ulus devlet dışına kapalı bir birim olarak görülmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle şekillenen yeni bölgeselcilik anlayışı ise bölgeyi; ilişki ağı ile belirlenen, mekansal süreklilik şartı olmayan yerellerin oluşturduğu ve uluslararası ilişkilere doğrudan açılan sınırları değişken bir birim olarak ele almaktadır.[30] Dolayısıyla ekonomik kalkınmanın ve bölgesel kalkınmanın itici gücü olarak yerel dinamikler ön plana çıkmaktadır. Yeni Bölgeselcilik akımı, bölgeleri sadece refah ve öğrenme yaratan alanlar olarak değerlendirmemektedir. Yeni bölgeselcilik akımı, bu alanları Neo-Klasik iktisattan ve geleneksel Keynesyen önlemlerden daha fazlasını içererek, sosyo-kültürel ve kurumsal çerçeveleri de dikkate alarak değerlendirmektedir. Bu perspektifte yeni bölgeselcilik, belirli bölgelerin başarı faktörlerini incelemekte ve üretim faktörlerinin hareketliliğinin arttığı bir dönemde, söz konusu bölgelerin diğerlerinden nasıl daha üstün bir performans sergilediği üzerinde durmaktadır. Bunun temel nedeni ise üretim faktörlerine ve piyasalara dayanan geleneksel yaklaşımların, bu bölgelerin başarı performanslarını açıklamakta yetersiz kalmasıdır. Bu bölgelerin başarısının sadece ekonomik niteliklerinden değil, çok çeşitli faktörlerin birleşiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir.[31] Bu yeni yaklaşımda bölgelerin büyüme kaynağı olarak; bilgi üretme kapasitesi, yenilikçilik kapasitesi, iyi eğitilmiş nüfus yaratabilme yeteneği, küresel piyasalara bağlanabilirliği, iş-dostu bir çevre ve altyapı sistemine sahip olma ve iyi işleyen bir emek piyasasına sahip olması gibi faktörler sayılmaktadır.[32] Bu yetkinlikler, uluslararası rekabetçiliği sürdürmek ve bilgiye dayalı ekonomi inşasında son derece önemli unsurlar olarak

---

[28] Edward W. SOJA, "Regional Planning and Development Theories", *International Encyclopedia of Human Geography*, 2009, ss. 259-270, s. 259.

[29] OECD, *Regional Development*, a.g.e., s.1.

[30] DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 2000, s. 7.

[31] Murat OKÇU, Murat Ali DULUPÇU ve Hüseyin GÜL, "Türkiye'de Bölgeselleşme mi Bölgeselcilik mi? Ayrımlar ve Açılımlar", *KEAS'05: Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu - II*,13-16 Haziran 2005, Denizli, s.2-4.

[32] OECD, "How Regions Grow?", a.g.e. s.2.

görülmektedir.[33] Günümüzde KOBİ ve yerel girişimciliğe dayanan ve yerel potansiyeli harekete geçirerek yerel gelişim sağlamaya çalışan, yabancı sermaye yatırımlarını çekmeyi ve dünya ekonomisinde üstünlük elde etmeyi hedefleyen ve merkezi politikalardan ziyade özel sektör ve yerel girişimciyi esas alan bir bölgesel kalkınma anlayışına işaret edilmektedir.

Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı ile yeni bölgesel kalkınma anlayışı arasındaki farklılıklar ortaya koyulacak olursa; ilk farklılık, bölgesel kalkınmanın doğasında ortaya çıkmaktadır. Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışının temel hedefi "bölgesel gelişme" iken bu anlayış yeni bölgesel kalkınmada yerini bölgesel yeniliğe bırakmaktadır. Bir diğer önemli farklılık ise; temel mekanizmada göze çarpmaktadır. Geleneksel bölgesel kalkınmada temel kaynak olarak "bölgesel arası yeniden dağıtım" kullanılırken, yeni bölgesel kalkınma anlayışı öncelikli olarak "yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi"ne odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle; yeni yaklaşımda bölgeler, onların büyümelerini sağlamak için verilen ulusal transferlere ve teşviklere bağlı olmaktan ziyade kendi yerel varlık ve kaynaklarını harekete geçirmek ve böylece kendilerine özgü (spesifik) karşılaştırmalı üstünlüklerden yararlanmak suretiyle kendi büyümelerine yatırım yapmalıdır.[34] Yerel farkındalık ile şekillenen bu yaklaşım, oldukça önem arz etmekte ve geleneksel bölgesel kalkınma ile yeni bölgesel kalkınma anlayışları arasındaki önemli bir farklılık olmaktadır. Bunun dışında, yeni bölgesel kalkınma anlayışının, bilgiye ve bilgi üretimine yönelik kaynaklara ve yenilikçiliğe vurgu yaptığı da bir diğer fark olarak belirtilebilir. OECD tarafından yapılan bir çalışmada da, bu ayrıma benzemekle birlikte, yeni bölgesel kalkınma yaklaşımının 3 anahtar özelliğine değinilmektedir. Bunlar; [35]

- Dışsal yatırımlara ve transferlere daha az vurgu, bunun yerine içsel varlıklara odaklanma
- Dezavantajlar yerine fırsatlara vurgu yapma
- Merkezi hükümetin daha az baskın rol oynadığı, bunun yerine ulusal, bölgesel ve yerel hükümetlerin ve diğer paydaşların dahil olduğu kolektif / müzakereci yönetişim yaklaşımı

Bölgesel gelişme ile ilgili olarak yaşanan bu gelişmeler, pek çok ülkede bölgesel kalkınma politikalarının da şekillenmesini sağlamıştır. Yeni bölgeselcilik yaklaşımına odaklanan bölgesel kalkınma politika uygulamaları, başta AB ülkeleri olmak üzere, pek çok ülkede hayata geçirilmektedir. Türkiye de bu gelişmeleri takip etmekte ve bölgesel politika konusunda giderek artan bir şekilde yeni bölgeselcilik anlayışına doğru kaymakta ve AR-GE, teknolojik gelişme, inovasyon, işbirliği ve bölgesel dinamikleri hayata geçirmeye odaklı bölgesel politikaları uygulamaya koymaktadır. Bu bağlamda, bir sonraki bölümde, çalışmanın temel konusunu oluşturan Türkiye'deki bölgesel politikalarda ortaya çıkan dönüşümler ve Türkiye'nin bölgesel kalkınma deneyimi ele alınacaktır.

---

[33] Carlos QUANDT, Developing Innovation Networks for Technology-Based Clusters: The Role of Information and Communication Technologies, *Prepared for the International Workshop on Techno–Regions: Science, Technology and Regional Development Past, Present and Future Challenges*, Rio de Janeiro, June 8-12, 1998.
[34] OECD, "How Regions Grow?", a.g.e., ss.1-7, s.1.
[35] OECD, *Regional Development*, a.g.e., s.1.

3. Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Geçmişi ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı Çerçevesinde Bölgesel Politikalardaki Dönüşüm

Bölgesel kalkınmanın tarihsel altyapısı incelendiğinde, Türkiye Cumhuriyeti ekonomi-politiğinin çeşitli kalkınma yöntemlerinin denenmesine sahne olan, güçlü merkezi yönetim birimlerinin oluşturduğu kompleks bir görünüm arz ettiği görülebilir. Bir yandan ulusal kalkınma planlarının bölgesel gelişme ve bölgeler arası dengesizlikleri giderme konusundaki işlevselliğinin gözden geçirildiği, diğer yandan bölgesel gelişme politikalarının Avrupa Birliği'ne katılım sürecine eklemlendiği bir dönemde, bölgesel kalkınmada yeni bir eksenin benimsenmesi ihtiyacının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ihtiyaç, çeşitli parametrelerde kurgulanan bölgesel gelişme araçlarının değerlendirilmesiyle yeni bir çerçeve kazanmaktadır. Kuşkusuz, bu çerçevenin şekillenmesinde, geleneksel bölgesel kalkınma anlayışından yeni bölgeselcilik anlayışına geçiş yatmaktadır.[36] Buna ek olarak bölgesel politikalarda yaşanan değişimlerde küreselleşmenin oluşturduğu etkiler de hissedilmektedir. Türkiye'deki bölgesel politikalarda yaşanan değişimler küreselleşmenin yarattığı değişimler ve kalkınma planlarında bölgesel politikalarda oluşan değişimler olarak iki alt başlıkta incelenecektir.

3.1. Küreselleşmenin Türkiye'nin Bölgesel Politikaları Üzerindeki Etkileri

Geçmiş uygulamalara bakıldığında, Türkiye'de ağırlıklı olarak bölgesel dengesizlik üzerine kurulan bölgesel politikaların günümüz küresel eğilimlerine uyarak bilgiye dayalı ekonomide rekabetçilik ve üstünlüklerin keşfine dayanması beklenirken, Türkiye'deki bölgeselleşme sürecinin daha çok ulus üstüleşmenin bir yansıması olarak kendisini gösterdiği görülmektedir.[37] Ancak bu süreç değişme eğilimine girmiş olup, dengesizlik kadar, bilgi ekonomisi ve rekabet gücü konuları da bölgesel politikalara yansımaya başlamıştır. Bölgesel kalkınma teorisinde yaşanan dönüşüm, politika tasarımlarına ve uygulamalarına da etki etmiştir. Türkiye'nin bölgesel politikaları da, sadece iç toplumsal ve ekonomik gelişmelerden değil, aynı zamanda Avrupa ülkelerindeki deneyimlerden ve bölgesel gelişme paradigmalarında yaşanan dönüşümlerden de etkilenmiştir.[38] Bu bağlamda, Türkiye de, yeni teori öbeklerini -başta AB olmak üzere- çeşitli ülke deneyimlerinden takip ederek -biraz gecikerek de olsa- uygulamaya koymaktadır. Bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan dönüşümler ve AB'ye uyum süreci, Türkiye'nin bölge planlaması yaklaşımında da önemli değişimlere neden olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, Türkiye'de 1980'li yıllarda başlayan liberalizasyon süreci ile birlikte bölgelerin bir dizi kritik sonuçlara maruz kaldığı görülmektedir. Öncelikle; bölgesel dengesizliklerin merkezden yönetilmesine dayanan ve türdeş desteklere dayanan politikaların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kalıcı etkiler yaratması mümkün olamamıştır. Üçüncü BYKP döneminden beri

---

[36] A.Celil ÖZ, "Yönetişim, Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları: Çukurova Kalkınma Ajansı Uygulaması", *2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu "Çok Düzlemli Yönetişim"*, 25-26 Ekim 2007, Ege Üniversitesi, İzmir, ss. 359-367, s. 362.

[37] Murat Ali DULUPÇU, "Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim)", *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 7-8 Eylül 2006, Ankara, ODTÜ-TEPAV.

[38] Korel GÖYMEN, "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", içinde *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul Politikalar Merkezi Yayını, 2005, s. 35.

uygulanmakta olan teşviklerin geri kalmış bölgelerde, üretim rejimlerinin dışa açık olmadığı bir dönemde, ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasını ve sürdürülebilirlik sağlama hedefleri gerçekleşememiştir. Liberalleşme süreci üretim güçleri ve tüketicilerin yaşam kalitesi beklentilerindeki artışı körüklediği ve seçici olmayan teşvikler bütünleşik bir çerçevede ele alınmadığı için, arzu edilen gelişmeler yine sağlanamamıştır. İkinci olarak; DPT'nin liberalleşme ile birlikte planlamadaki ve bölgesel politikalardaki rol ve etkinliğinin değişmesi, bazı bölgelerin pasifleşmesine bazı bölgelerin de aktifleşmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda da bazı bölgeler için daha da kötüleşen sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bir bakıma, bölgesel kalkınma ve politika açısından Türkiye, liberalizmi öğrenme / eklemlenme sürecinden geçmiş ve bu geçiş döneminin sıkıntılarını yaşamıştır. Üçüncü olarak; ekonomik istikrarın sağlanmasının, ekonomi yönetiminin temel odağı olması nedeniyle ekonomik büyüme ve makro ekonomi ilişkisi ön plana çıkmış, bu süreçte de mikro ve mezo düzey kalkınma politikaları geri planda kalmıştır.[39]

Türkiye'nin bölgesel politika dönüşümünde 2000'li yıllar ilk adım olarak kabul edilmektedir. 2000'li yıllardan itibaren AB ile üyelik öncesi uyum sürecinin başlatılması ile birlikte Türkiye, her alanda olduğu gibi, bölgesel politikalar alanında da bir dizi yükümlülük altına girmiş ve gerekli hukuki-kurumsal düzenlemeleri uygulamaya koymuştur. Bu uygulamaların başında; İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) gelmektedir. 28.08.2002 tarihli ve 2002/4720 sayılı kararname ile bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemi'ne uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri toplanması amacıyla ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması tanımlanmıştır.[40] Buna göre; Düzey-1 itibariyle 12 bölge, Düzey-2 itibariyle komşu illerin bir araya geitirilmesi suretiyle 26 bölge, Düzey-3 itibariyle de her bir il için olmak üzere 81 bölge sınıflandırması yapılmıştır. AB ile uyum süreci kapsamında, İBBS uygulamasına ek olarak, planlama anlamında, 2001 yılında Ulusal Program[41] ve 2003 yılında Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP)[42] dokümanları hazırlanmıştır. Bu planlama dokümanlarının kapsamının modern bir politika aracı niteliğinde olduğu ve stratejilerin Türkiye'nin orta ve uzun vadeli planlama kurgularına uygun olarak ulusal rekabet edebilirliği ve büyümeyi ön plana aldığı görülmektedir.[43] Bunların dışında, son dönemde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri ve Bölgesel Kalkınma Ajansları gibi daha modern araçların bölgesel kalkınma politikalarında görülmeye başladığı söylenebilir. Bu uygulamalardan ilki, 6 Temmuz 2001 tarih ve 24454 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'dur.[44] Teknoloji Gelişme Bölgeleri'nin ardından uygulamaya koyulan bir diğer araç da, Endüstri Bölgeleri uygulamasıdır. 19

---

[39] Murat Ali DULUPÇU, a.g.e., s. 2.

[40] T.C. BAŞBAKANLIK, 2002/4720 Sayılı Karar, *T.C. Resmi Gazete*, Tarih: 22.09.2002, Sayı: 24884.

[41] T.C. BAŞBAKANLIK, *AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı*, 2001, Ankara.

[42] *Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)*, Yüksek Planlama Kurulu, Ankara, 2003.

[43] Kahraman ARSLAN, "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1 ss. 275-294, s. 288-289.

[44] T.C. BAŞBAKANLIK, 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, *T.C. Resmi Gazete*, Tarih: 06.07.2001, Sayı: 24454.

Ocak 2002 tarih ve 24645 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu ile, "…*ülke ekonomisinin gelişmesini ve teknoloji transferini sağlamak, üretim ve istihdamı arttırmak, yatırımları teşvik etmek ve yabancı sermaye girişini arttırmak amacıyla*…"[45], belirlenen yerlerde Endüstri Bölgeleri kurulması kararlaştırılmıştır. Son olarak, 2006 yılında kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun[46] ile dünyada uzun yıllardan beri uygulanmakta olan Bölgesel Kalkınma Ajansları uygulaması da, Türkiye'de hayata geçirilmiştir. Bölgesel Kalkınma Ajansları ilk olarak İzmir ve Çukurova'da kurulmuştur. 2008 yılı itibariyle İstanbul, Konya, Samsun, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır ve Mardin illerinde 8 Kalkınma Ajansı resmi olarak kurulmuştur.[47] Son olarak; 25.07.2009 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 16 bölgede daha Kalkınma Ajansı kurulmuş ve 26 Düzey-2 bölgesinin tamamında Kalkınma Ajansları faaliyete geçirilmiştir.[48]

3.2. Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikalar

Son yıllarda, Türkiye ekonomisi yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalarla bütünleşme bakımından büyük ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen, bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları devam etmektedir. Türkiye'de uzun dönem ekonomik büyüme performansı, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde beklenen olumlu etkiyi yaratamamıştır. Türkiye'de; gelirin yanı sıra nüfus yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, girişimcilik, insan kaynakları, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim, çevre kalitesi, istihdam, kadının rolü gibi konularda bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. Süreç içerisinde, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi amacına yönelik bazı politikalar oluşturulup, birtakım araçlar kullanılsa da istenilen hedeflere ulaşılamamış, bölgeler arası dengesizlikler varlığını sürdürmüştür.[49]

Türkiye'de bölgesel politikalar tarihsel süreç içerisinde üç ayrı dönemde ele alınabilir. Birinci dönem; Cumhuriyet'in kuruluşundan, 1963 yılına kadar olan dönemdir. Planlı kalkınma döneminin başlatıldığı 1963 yılına kadar devam eden bu ilk dönemde, bölgesel planlamaya fazla önem verilmemiş, bölgesel planlama bir kalkınma aracından çok, bir inşa aracı olarak görülmüştür. Planlama ve onun temel amacı, bir fiziksel yerleşim planının kurulması olarak tanımlanmış, bunun sonucunda sanayi ve hizmet sektörünün ülkenin batı kesimlerinde yer alan bir kaç şehirde yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1963 yılında planlı kalkınma dönemi ile, bölgesel kalkınma konusunda da ikinci bir döneme geçilmiştir. İkinci dönem; planlı kalkınmanın başlangıcı ile Türkiye'ye adaylık statüsünün verildiği 1999 Helsinki Zirvesi'ne kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde; planlı dönem ile birlikte, bölgesel planlama anlayışı da değişmeye başlamış, bölgesel planlama bir öncelik haline gelmiştir. Nitekim bu husus,

---

[45] T.C. BAŞBAKANLIK, 4737 Sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu, *T.C. Resmi Gazete*, Tarih: 19.01.2002, Sayı: 24645

[46] T.C. BAŞBAKANLIK, 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, *T.C. Resmi Gazete*, Tarih: 08.02.2006, Sayı: 26074.

[47] T.C. BAŞBAKANLIK, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar, *T.C. Resmi Gazete*, Tarih: 22.11.2008, Sayı: 27062.

[48] T.C. BAŞBAKANLIK, Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar, *T.C. Resmi Gazete*, Tarih: 25.07.2009, Sayı: 27299.

[49] DPT, *Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)*, Ankara, Aralık-2003, s. 126.

beş yıllık kalkınma planlarında da görülmektedir. Planlı dönem ile birlikte, fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların ele alındığı entegre planlar uygulamaya koyulmuştur.[50] Bölgesel kalkınma konusunda üçüncü dönem; 1999 Helsinki Zirvesi'nden bu yana devam eden süreci kapsamaktadır. Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesiyle, müktesebatın üstlenilmesine yönelik olarak pek çok yasal ve kurumsal düzenlemeler uygulamaya koyulmuştur. Bu alanlardan birisi de bölgesel politikalardır. Türkiye, mevcut bölgesel politikalarını AB bölgesel politikaları ile uyumlaştırmak için çeşitli düzenlemeler yapmıştır.

Türkiye'de, 1960'lı yıllardan bu yana, dengeli bir bölgesel kalkınma politikası uygulanmaktadır. Uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının başlıca araçları; Beş Yıllık Kalkınma Planları, Entegre Bölgesel Kalkınma Planları, Kırsal Kalkınma Projeleri, Yatırım Teşvikleri, Kalkınmada Öncelikli Yöreler, Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri olarak sıralanabilir. Kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde sektörel önceliklerin ve mekansal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla hazırlanan bölge planlarının yanı sıra, çeşitli iller için hazırlanan il gelişim planları da yer almaktadır. Bahsedilen araçlar içerisinde en yaygın kullanılan araç, sektörlere ve yörelere göre farklılaştırılmış teşvik sistemi uygulamasıdır. Teşvik sistemi, illerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı oranlarda uygulanmaktadır. Teşvikler dışında yaygın olarak kullanılan bir diğer araç da kamu yatırımlarıdır. Kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımların, ekonomik kalkınma açısından etkin bir araç olduğu söylenebilir. Ancak son zamanlarda, kamu yatırımlarının hem azaldığı hem de etkinliğini kaybettiği görülmektedir. Bu nedenle de, başlangıçta etkin bir araç olarak kullanılan bu uygulamanın, bölgesel kalkınmada bir araç olarak kullanılmasından vazgeçilmiş ve sanayileşmede öncülük, özel yatırımlara verilmiştir. [51] AB adaylık sürecinin başlamasıyla birlikte, yapılan düzenlemeler doğrultusunda bu araçlara Bölgesel Kalkınma Ajansları da eklenmiştir.

Türkiye'de kalkınma planları, 1960'lı yıllarda planlı dönemle birlikte başlamış ve bölgeler arasındaki farklılıkları gidermek amacıyla Kalkınmada Öncelikli Yöreler ve teşvik uygulamalarını içeren beş yıllık kalkınma planları şeklinde uygulanmıştır.[52] İlk sekiz kalkınma planı beşer yıllık dönemler için hazırlanmış ve uygulanmışken, 1 Temmuz 2006 tarihinde yayınlanan Resmi Gazete'de Türkiye'nin ilk yedi yıllık kalkınma planı olan dokuzuncu kalkınma planı onaylanmıştır.[53] Söz konusu planlar ve bu planlarda yer alan bölgesel politika amaç ve araçları aşağıda ele alınmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1963-1967 yılları arasında uygulamaya koyulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP)'nda, bölge planlamasının "kalkınmanın bölgeler arası dengesizlikleri önleyici

---

[50] Rıfat ALTAN, Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı, *Stratejik Boyut*, 2007, s. 1. <http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=64> (05.08.2009)

[51] Kahraman ARSLAN, a.g.e., s. 291.

[52] Cansel Seymen OSKAY ve Yeşim KUBAR, "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları", *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs 2007, ss. 204-214, s. 204-205.

[53] Filiz TUTAR ve Mehmet DEMİRAL, "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2007, 2 (1), ss. 65-83, s. 79.

bir yönde olmasını, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesini, kamu hizmetlerinin gelir dağılışını düzeltici bir şekilde dağıtılmasını, potansiyel kaynakları olan firelerin düzenli bir şekilde gelişmesini sağlayacağı" belirtilmiş ve bölge politikasının ana hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:[54]

- Nüfusu, kaynaklar ve iktisadi çalışmalarla orantılı olarak dağıtarak daha dengeli bir gelir dağılışı sağlamak üzere yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın esaslarını göz önünde bulundurmak;
- En yüksek iktisadi ve sosyal üretkenliğin elde edileceği büyüme noktalarına kaynakların öncelikle ve geniş ölçüde ayrılması yoluyla genel verimlilik derecesini yükseltmek;
- Bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve geri kalmış bölgelerin daha hızla kalkınmalarını sağlamak

Bu plan döneminde; bölge planlama konusunun hem dünyada hem de Türkiye'de oldukça yeni bir konu olduğu, bu nedenle de öncelikle teorik çerçevenin geliştirilmesi ve birkaç bölgede deneme çalışmalarından yararlanmaya başlanıldığı ifade edilmiştir. Buna ilaveten, çeşitli bölgelerin iktisadi ve sosyal durumlarını gösteren veriler yardımıyla indeksleme çalışmalarının yapıldığı belirtilmiştir. söz konusu plan döneminde; Doğu ve Güneydoğu Bölgesi geri kalmış bir bölge olarak ele alınmış, Antalya bir potansiyel gelişme bölgesi olarka ele alınmış, İstanbul'un yükünü hafifletip yeni gelişme merkezleri oluşturmak amacıyla Doğu Marmara Bölgesi planlama çalışmaları başlatılmış, ayrıca büyük bir sanayi dönüşümü içerisine olan Zonguldak bölgesi incelemeye alınmıştır. [55]

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

İkinci BYKP'nda; şehirleşme konusuna önem verildiği görülmektedir. Bu plan döneminde, özellikle hızla artan şehir nüfusu ve bunun yaratacağı sorunlara değinilmiş ve bu nedenle dengeli şehirleşme konusuna odaklanılmıştır. Planda öne çıkan hususlar şunlardır:[56]

- Bölgelerarası dengeli gelişmeyi gerçekleştirmek için hizmet yatırımları bu hizmetlerden yeterli ölçüde yararlanamayan kitlelere yöneltilerek bu yatırımların bölgelerarası dengeli dağılımı sağlanacaktır. Yatırımlar bu bölgelerde büyüme potansiyeli yüksek stratejik şehirleşme merkezlerinde yoğunlaştırılarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktalan elde edilecektir.
- İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek için kamu yatırımlarında birden fazla kuruluş yeri üzerinde durulacaktır.
- Şehirleşme desteklenecek ve şehirleşmeden ekonomiyi itici bir güç ve bir gelişme aracı olarak yararlanılacaktır.
- Sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme, gelişme olayının birbirinden ayrı düşünülemez üç unsurdur. Bu unsurlar politika kararlarında birlikte ele alınacaktır.
- İkinci Beş Yıllık Plan döneminde alınacak iktisadi ve sosyal kararlar dengeli gelişme ve şehirleşmeyi gerçekleştirici yönde olacaktır.

---

[54] DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ocak 1963, Ankara, s. 471.
[55] DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ocak 1963, Ankara, s. 475-476.
[56] DPT, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*, Ankara, 1968, s. 263-268.

İkinci BYKP'nda ayrıca, Birinci BYKP döneminde başlatılan ve Marmara'da, Zonguldak'ta, Keban'da uygulanan pilot projeler ve denemelerin, Türkiye şartlarına uygun ve kalkınma anlayışıyla tutarlı bir bölge planlama politikasının geliştirilmesine yardımcı olduğu da belirtilmiştir. Bu çalışmaların, bölgelerin daha iyi tanınmasını sağladığı, sonraki yıllarda kullanılacak bölge planlama metotlarının geliştirildiği ve bölge planlama için ihtiyaç duyulan yetişmiş insan gücünün elde edildiği ifade edilmiştir.[57]

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Üçüncü BYKP, Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasının hayata geçirilmesi bakımından bir dönüm noktası olarak görülebilir. İlk kez bu plan döneminde bu bölgeler ile ilgili çalışmalarda bulunmak üzere Devlet Planlama Merkez Teşkilatı içerisinde gerekli örgütlenmeye gidilmiş ve "Kalkınmada Öncelikli Yöreler" konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu yörelerin uzun dönemli kalkınmasının sağlanması için planda yer alan ilkeler ve tedbirler şu şekilde özetlenebilir:[58]

- Yörelerin gelişme potansiyeli bulunan doğal ve beşeri kaynakları saptanacak, bu yörelerin gelişmişlik seviyelerini yansıtan sosyo-ekonomik bütünleşme göstergelerine dayalı endekslerin sonuçlarına göre yörelerin gelişmişlik sıralaması yapılacak ve bu iller yıllık programlarda yayınlanacaktır.
- Kalkınmada öncelikli yöreler, aşamalı programlara dayalı, birbirini tamamlayan tedbirlerle kalkındırılacaktır.
- Kalkınma süreci, "sanayii yurt sathına yayma" çalışmaları ile başlatılacak ve bu çalışmalar ile Yeni Stratejide belirlenen ilke çerçevesinde sanayinin kalkınmada öncelikli yörelere götürülmesine önem verilecektir.
- Milli plan politika ve tedbirlerinin kalkınmada öncelikli yörelere özgü, özellikle iktisadi ve sosyal bütünleşmeye dönük sorunların çözümüne yeterli olmadığı durumlarda, milli plan ilkelerinin bütünlüğünü ve tutarlılığını bozmayacak biçimde ve milli plan politikalarını tamamlayıcı nitelikte ek politika ve tedbirler yıllık programlarla geliştirilecektir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü BYKP'nda, Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasına devam edilmiştir. Bu planda ayrıca, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi için çok amaçlı bir gelişme projesinin (GAP) uygulamaya koyulacağı belirtilmiştir. Planda dikkat çeken bir diğer husus da, mekansal örgütlenmenin amaçlanması ve hizmetler, altyapı ve sanayinin ülke mekânında dağılım politikalarının saptanışı, bu tesislerin yer seçimi kararlarının alınışı ve mahalli yatırım girişimlerinin özendirilmesinin mekan bazında değerlendirileceğinin belirtilmesidir.[59]

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Beşinci BYKP'nda, Üçüncü ve Dördüncü Planlarda uygulanan Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasına devam edildiği ve bunlara ilişkin esasların büyük ölçüde korunduğu görülmektedir. Bu hususta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin

---

[57] DPT, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*, Ankara, 1968, s. 272.
[58] DPT, *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*, Ankara, s. 947-949.
[59] DPT, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Ankara, Nisan 1979, s 292-293.

öncelikli olduğu yine göze çarpmaktadır. Planda, Kalkınmada Öncelikli Yöreler ile ilgili temel ilkeler şu şekilde belirtilmiştir:[60]

- Kalkınmada Öncelikli Yörelerin kalkındırılması ve böylece bu bölgeler ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının zaman içinde azaltılarak giderilmesi temel hedeftir.
- Kalkınmada Öncelikli Yörelerde planlanacak olan sanayiler, önemli ölçüde, mevcut ve potansiyel kaynakları harekete geçirecek ve söz konusu bölgelerin gelişmesinde itici güç olabilecek sektörlerde gerçekleştirilecektir.
- Büyük ölçekli yatırımların yanı sıra küçük ölçekli ve emek yoğun sanayi projeleri de teşvik edilecektir.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, özellikle Ortadoğu pazarına yönelik, taşıma maliyetlerine duyarlı mal üreten işletmelerin (hafif yapı elemanları, hayvancılığa dayalı mamuller vb.) kurulmaları sağlanacak ve teşvik edilecektir.
- Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki çok ortaklı şirketler ve mahallî idare ve İDT iştiraklerinin olduğu yatırımlara Kalkınmada Öncelikli Yöreler için tahsis edilen fonlardan destek sağlanmasına devam edilecektir.
- Teşvik tedbirleri, sektörler ve öncelikli il grupları itibariyle, farklı nispet ve kapsamda uygulanacaktır.

Bunların dışında, bölge planlama uygulamasına geçilmesi, azgelişmiş bölgelerde imalat sanayine işletme kredisi, vergi-resim-harç istisnası uygulaması, bölge merkezlerinde proje ofisleri kurulması, altyapı ve sosyal hizmet yatırımları yapacak olan yatırımcılara vergi kolaylıkları sağlanması gibi politikalar, planda yer alan diğer önemli hususlardır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

1990-1994 yılları için hazırlanan Altıncı BYKP'nda diğer planlardan farklı olarak; "bölge planlama" kavramının terk edildiği ve bunun yerine "bölgesel gelişme" kavramının kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Planda, kalkınmanın bölgeler arasında dengeli olması, bölgesel çalışmaların refah arttırıcı ve yaygınlaştırıcı yönde uygulanmasının temel ilke olduğu ifade edilmektedir. Bu planda ayrıca, diğer planlardan farklı olarak, Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalarında gözetilen amaçların ve uygulamaların örnek alınacağı belirtilmektedir.[61] Planda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri başta olmak üzere, Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasına ve Organize Sanayi Bölgelerinin kurulmasına devam edilmesi ilkeleri benimsenmiştir. Bu planda ayrıca, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek amacıyla "bölge" ve "alt bölge" bazında planlar yapılacağı belirtilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Yedinci BYKP'nda (1996-2000); kalkınma planları ve Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamalarının başarılı olmalarına rağmen, bölgeler arası dengesizliklerin sorun olmaya devam ettiği ifadesi yer almaktadır. Planda, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesi yine üzerinde durulan bir konu olmaktadır. Bölgenin geri kalmasının nedeni

---

[60] DPT, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, Ankara, s. 163-164.
[61] DPT, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Ankara, s. 318.

olarak; özellikle bazı illerde görülen terör olaylarının azalmasına rağmen, toplumsal huzursuzluğa yol açtığı, yeni yatırımları engellediği ve mevcut tesislerin de işletilmesini güçleştirdiği ifade edilmektedir. Buna ilaveten, nitelikli işgücü ve sermaye yetersizliği, pazarlama güçlükleri ve özellikle Irak pazarının kapalı oluşu gibi nedenlerle girişimcilerin yatırım arzusunun azalmasına ve mevcut tesislerin de düşük kapasiteyle kullanılmasına neden olması da bölgedeki diğer sorunlar olarak sıralanmaktadır.[62]

Yedinci BYKP'nda ilk kez "sürdürülebilir kalkınma" ifadesi yer almış ve sürdürülebilir kalkınmanın, ulusal bütünlüğü arttırmak amacıyla, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı yönde kullanılacağı belirtilmiştir. Planda öne çıkan bazı ilkeler ve politikalar şunlardır:[63]

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin göreli olarak geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projeleri hazırlanacaktır.

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için Onarım Projesi hazırlanacak ve bu kapsamda istihdam sorununun çözümünde başta gelen konut ve hayvancılık sektörleri ile ilgili hızla gerçekleştirilebilir nitelikteki projeler hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

- Bölgesel gelişme çalışmaları ve fiziki planlar, çevresel etkenleri ve ekolojik dengelerin korunmasını da amaçlayan sürdürülebilir kalkınma anlayışı içerisinde hazırlanacaktır.

- Bölgesel gelişmeyi hızlandırmak amacıyla, tarım ürünlerini işlenmemiş olarak bölge dışına göndermek yerine, bunları bölgede işleyecek ve katma değer yaratacak olan tesislerin kurulması desteklenecek ve kırsal sanayilerin kurulmasına önem verilecektir.

- Çok amaçlı bir bölgesel kalkınma projesi olarak yürütülen Güneydoğu Anadolu Projesi çalışmalarına ve uygulamalarına uygun olarak hızla devam edilecektir.

- Zonguldak-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi çalışmaları hızla tamamlanarak plan döneminde uygulanmasına geçilecektir.

- Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine öncelik vermek üzere, Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Girişimciliği Destekleme Projeleri uygulayacaktır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Sekizinci BYKP'nda (2001-2005), önemli bir gelişme olarak; Güneydoğu Anadolu Projesi'ne ilaveten, Doğu Anadolu Projesi başta olmak üzere başka bölgesel gelişme projelerine de başlanacağı ifadesi yer almaktadır. Ayrıca, Yeni Sanayi Odakları konusunda birtakım ilkeler yer almaktadır. Sekizinci BYKP'nın öne çıkan amaçları ve uygulanacak politikalar şu şekilde özetlenebilir:[64]

- Yeni sanayi odaklarının oluşturulmasında ve sektörel uzmanlaşma sürecinin hızlandırılmasında; eğitim ve danışmanlık hizmetlerine, AR-GE ve teknoloji desteğine, işbirliği ve ortaklıklar oluşturulmasına, girişimciliğin geliştirilmesine ve kurumsallaşmanın, uzmanlaşmanın hızlandırılmasına yönelik sınai destek faaliyetlerine

---

[62] DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Ankara, s. 170.
[63] DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Ankara, s. 174-178.
[64] DPT, *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, Ankara, s. 59-70.

ağırlık verilecek ve bu hizmetleri verecek destek birimleri, kurumsal ve finansal açıdan güçlendirilecektir.

- Yeni sanayi odaklarının oluşmasında önemli bir işlev gören ve altyapısı hazır olarak girişimcilere sunulan Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitesi uygulamalarına ilave olarak, orta boy işletmelerin yaygınlaştırılması için örnek Sanayi Siteleri uygulaması başlatılacaktır.

- GAP'ın 2010 yılına kadar tamamlanabilmesi için çalışmalar hızlandırılacaktır.

- Doğu Anadolu Projesi (DAP), belirlenen ilkeler ve stratejiler doğrultusunda 8. BYKP döneminde uygulamaya koyulacaktır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı

2007-2013 yıllarını kapsayan dönem için uygulamaya koyulan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise; teoride yer alan yeni bölgesel kalkınma araçlarına sıkça vurgu yapıldığı görülmektedir. Planda, yenilik, AR-GE, girişimcilik, yeni sanayi odakları, kümelenmeler, network, üniversite-sanayi işbirliği ve girişim sermayesi gibi pek çok araçtan bahsedilmektedir. Planda, bölgesel gelişme konusundaki amaçlar ve uygulanacak politikalar, dört ayrı eksende ele alınmaktadır. Bunlar; (i) bölgesel gelişme politikalarının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi, (ii) yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması, (iii) yerel düzeyde kurumsal kapasitenin arttırılması ve (iv) kırsal kesimde kalkınmanın sağlanmasıdır.[65] Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda bölgesel gelişme konusundaki temel ilkeler ve araçlar şunlardır:[66]

- Planların birbiriyle uyumu sağlanacaktır. Fiziksel planlar da dâhil olmak üzere, yerindenlik ilkesi esas alınarak, planların yönetimi ve denetimi için bütüncül bir sistem oluşturulacaktır.

- Bölgesel gelişme açısından ulusal düzeyde eşgüdümü sağlamak ve hazırlanacak alt ölçekli plan ve stratejilere genel bir çerçeve oluşturmak üzere ulusal düzeyde bölgesel gelişme stratejisi hazırlanacaktır.

- Başta az gelişmiş bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliği iyileştirilecek, fiziki ve sosyal altyapısı güçlendirilecektir.

- Girişim sermayesi, mikro-kredi uygulamaları ve farklılaştırılmış girdi maliyetlendirmesi gibi, yatırım, üretim ve istihdamı özendirici yeni araçlar geliştirilecektir.

- *Bölgelerde; yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörler seçilecek ve desteklenecektir.*

- Kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve STK'ların işbirliğiyle girişimciliği geliştirmeye yönelik özel eğitim programları desteklenecektir.

- Üniversite-sanayi işbirliğine ve yerel uzmanlaşmaya dayalı üretimi desteklemek üzere uygun bölgelerde sektörel organize sanayi bölgeleri uygulaması yapılacaktır.

- *Sürükleyici sektörler liderliğinde ve güçlendirilmiş sosyal ağ yapısı içinde kümelenmelerin desteklenmesi sağlanacaktır.*

---

[65] DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Haziran 2007, s.3.

[66] DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara, s. 91-94.

Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme ile şekillenen süreçte bölgesel gelişme konusunda ve bölgesel politika uygulamalarında önemli değişimler yaşanmaktadır. Bu süreçte küreselleşme-yerelleşme eğilimlerine paralel olarak bölgelerin önemi her geçen gün artmaktadır. Dolayısıyla bölgesel gelişmenin teorik temellerinin yeniden yorumlanması gerekmiş ve kalkınma ekonomisini açıklayan yeni yaklaşımlar ortaya çıkmış, bunu bölgesel hedefler ve faaliyetler alanındaki değişimler takip etmiştir. Değişimin odağında küresel rekabet avantajı elde etme gerekliliği yer almaktadır. Bölgelerin önem kazanarak küresel rekabetin temel aktörlerinden biri haline gelmesi ile bilgi teknolojileri, bölgedeki aktörler arasındaki işbirliği ve eşgüdüm gibi unsurlar da ön planda yer almaya başlamıştır.

Türkiye'nin bölgesel kalkınma konusuna bakış açısı ve 1963-2007 yılları arasında uygulamaya konulan toplam dokuz kalkınma planı değerlendirildiğinde; 1990'lı yıllara kadar uygulamaya konulan ilk beş kalkınma planının geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı çerçevesinde uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Bu planların tamamında ortak kavram, amaç ve araçlar olduğu görülmektedir. Söz konusu planlarda temel olarak "bölge planlama"ya vurgu yapıldığı ve bölge politikasının temel amacının bölgeler arası dengesizlikleri giderme ve dengeli bölgesel gelişme olduğu göze çarpmaktadır. Bu hedefe ulaşma konusunda uygulanacak araçların da merkezden yönetimli ve büyük ölçekli kamu yatırımlarına dayalı geleneksel bölgesel kalkınma araçları olduğu görülmektedir. Örneğin 2. BYKP'nda iktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek amacıyla kamu yatırımlarından yararlanılacağı açıkça ifade edilmektedir. Buna ilaveten bu dönemdeki planlarda 3.BYKP'ndan itibaren Kalkınmada Öncelikli Yöreler uygulamasının, 4. BYKP'ndan itibaren de bölgesel projelerin (GAP vd.) uygulamaya koyulduğu görülmektedir. Ayırt edici özelliklere değinilecek olursa 4.BYKP'nda ilk üç plandan farklı olarak mekânsal örgütlenme konusuna vurgu yapıldığı, 5. BYKP'nda ise ilk kez sektör ve il bazında teşviklerden bahsedildiği göze çarpmaktadır.

Tablo 1 - Kalkınma Planlarının Temel Felsefesi ve Teori Öbekleri

Plan	Kalkınma Planının Temel Felsefesi ve Araçları	İlişkili Olduğu Teori Öbekleri
1. BYKP (1963-1967)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Dengeli bölgesel gelişme, ♦ Pilot projeler, ♦ Mali teşvikler	Keynesyen Politika ve Kamu Yatırımları, Polarize Bölge Yaklaşımı, Gelişme Merkezleri, Şehir Planlama
2. BYKP (1968-1972)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Dengeli şehirleşme, ♦ Dengeli bölgesel gelişme, ♦ Kamu yatırımları, ♦ Mali teşvikler	Fordist Sanayileşme ve Keynesyen Politikalar, Dengeli Gelişme, Şehirleşme

3. BYKP (1973-1977)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Ulusal düzeyde sınai kalkınma, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yöreler, ♦ Mali teşvikler, ♦ Milli planlarla uyumlu ek tedbir ve politikalar	Fordist Sanayileşme ve Teşvikler
4. BYKP (1979-1983)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Mekansal örgütlenme vurgusu, ♦ Bölgesel projeler, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yöreler, ♦ GAP ile ilgili ilk planlamalar	Keynesyen Politikalar, Teşvik Sistemi, Proje Bazlı Planlama, Mekan Planlaması, Mekansal Örgütlenme
5. BYKP (1985-1989)	♦ Bölgesel planlama, ♦ Bölgelerarası dengesizlikleri giderme, ♦ Bölgesel projeler, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yöreler'de öncü sektörlere odaklanma, ♦ Sektör ve il bazında farklı teşvik uygulamaları, ♦ GAP Master Planı	Sektörel Yatırım Öncelikleri, Büyük Ölçekli Sanayi Yatırımları, Teşvikler, Bölge Planlama, Proje Bazlı Planlama
6. BYKP (1990-1994)	♦ Bölgesel Planlamadan Bölgesel Gelişme'ye geçiş, ♦ Kalkınmada uluslar arası gelişmeleri takip etme ve eklemlenme çabaları, ♦ Avrupa Birliği bölgesel politikalarının örnek alınması, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yöreler, ♦ Organize Sanayi Bölgeleri	Geleneksel Bölgeselcilik, Bölgesel Gelişme, AB Örnekleri
7. BYKP (1996-2000)	Bölgelerarası dengesizlikleri giderme ♦ Sürdürülebilir kalkınma, ♦ Bölge kaynaklarını göz önüne alan bölgesel gelişme projeleri, ♦ Kalkınmada Öncelikli Yöreler, ♦ Bölgesel projeler, ♦ GAP, ♦ DOKAP, DAP	Geleneksel Bölgeselcilik'ten Yeni Bölgeselciliğe Geçiş, Bilgi Temelli Ekonomi, Girişimcilik Destekleri, Proje Bazlı Planlama
8. BYKP (2001-2005)	♦ Yeni bölgesel gelişme araçlarının ilk belirtileri, ♦ AR-GE, yenilik, işbirliği, ortaklık, girişimcilik, kurumsallaşma, uzmanlaşma kavramlarına vurgu, ♦ Yeni sanayi odakları, ♦ Organize Sanayi Bölgeleri, ♦ Küçük Sanayi Siteleri, ♦ BELDES, ♦ KÖYDES	Kısmi Yeni Bölgeselcilik ve Bölgeselleştirme, Keynesyen ve Liberal Araçların Karışımı, Fordist ve Post-Fordist Endüstrileşme Karışımı, İnovasyon Modelleri
9. KP (2007-2013)	♦ Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme, ♦ Yerel düzeyde kurumsal kapasite inşası, ♦ Yenilikçi, rekabetçi, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörlerin desteklenmesi,	Yeni Bölgeselcilik, Kümelenme, Mekansal İnovasyon Modelleri, Kalkınma Ajansları, Cazibe Merkezleri,

	♦ Kalkınma ajansları, ♦ Cazibe merkezleri, ♦ Girişim sermayesi, ♦ Kümelenmeler, ♦ Üniversite-Sanayi işbirliği	Kamu-Özel Ortaklığı

1990-1994 yılları arasında uygulamaya koyulan 6. BYKP ise; bölgesel politikaların teori ve uygulamalarında ilk kez diğer ülke deneyimlerinin örnek alınmaya başlanması açısından bir dönüm noktasını ifade etmektedir. İlk kez bu planda uygulanacak bölgesel politikalar konusunda AB bölgesel politikalarının örnek alınacağını belirtilmiştir. Bu bakımdan bölgesel politika konusunda dönüşümün ilk belirtilerinin 1990'lı yıllardan itibaren ve 6. BYKP'ndan itibaren görülmeye başladığı söylenebilir. Ancak yine de, diğer ülke deneyimlerinin örnek alınması ve takip edilmesi konusunda bir farkındalık ortaya çıkmasına rağmen bu planda da KÖY ve OSB gibi geleneksel araçlardan yararlanılmaya devam edilmiştir.

7. BYKP'da diğer planlardan farklı olarak "bölgesel planlama" ve "bölgesel gelişme" kavramları yerine "sürdürülebilir kalkınma" anlayışı gündeme gelmiştir. Yine bu planda yeni bölgeselcilik yaklaşımının bir belirtisi olarak ilk kez "bölge kaynaklarını göz önüne alan" bölgesel gelişme projeleri vurgulanmaya başlamıştır. Ancak gerek vurgu yaptığı kavramlar gerekse de araç ve amaçları bakımından yeni bölgeselcilik yaklaşımının tam anlamıyla 8. BYKP'nda ve 9. Kalkınma Planı'nda hâkim olduğu ve odak noktasını oluşturduğu görülmektedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; yeni bölgeselcilik anlayışı ile şekillenen; AR-GE, inovasyon ve teknolojik gelişme, işbirliği ve ortaklıklar kurulması, yeni sanayi odakları, cazibe merkezleri, kümelenmeler, network, üniversite-sanayi işbirliği, girişimciliğin geliştirilmesi ve destekleyici araçlarla güçlendirilmesi, girişim sermayesi uygulaması, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme ve yerel kapasitenin artırılması gibi pek çok kavram ve uygulama, yeni bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde söz konusu planlara dahil edilmiştir.

Sonuç olarak; yeni bölgesel politika ekseni bölgenin kapasitesini artırmaya ve içsel dinamikleri harekete geçirmeye yönelik bir çizgide yer almaktadır. Bu doğrultuda, her bölgenin rekabet gücü; temel altyapı, teknolojik altyapı, bilgi altyapısı, mekanın niteliği, beşeri kaynaklar, girişimcilik kültürü, sektörel yoğunlaşmalar, uluslararasılaşma, yenilik, yönetişim, kurumsal kapasite, uzmanlaşma ve sosyal sermaye gibi bir takım unsurlara bağlı olarak şekillenmektedir. Türkiye'nin bölgesel politikaya bakışı da bu dönüşümden etkilenmekte ve olumlu bir yönde ilerlemektedir. Ancak, kalkınma planlarında yer alan amaç, araç ve politikalarda gözlenen bu olumlu ilerlemenin, Türkiye'de uygulamadaki etkilerinin ne kadar süre sonra ve ne ölçüde ortaya çıkacağı tartışmalı bir konudur.

KAYNAKÇA

ALTAN, R. (2007), "Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı", Stratejik Boyut, <http://www.stratejikboyut.com/article_detail.php?id=64> (05.08.2009).

ARSLAN, K. (2005), "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4 Sayı:7 Bahar , ss. 275-294.

BELUSSI, F. (2006), "In Search Of A Useful Theory Of Spatial Clustering: Agglomeration Versus Active Clustering" içinde Clusters and Regional Development, (Editörler: Bjorn ASHEIM, Philip COOKE ve Ron MARTIN), Routledge Taylor&Francis Group, USA, ss.69-89.

COOKE, P. (2002), "Regional Innovation Systems: General Finding and Some New Evidence from Biotechnology Clusters", Journal of Technology Transfer, Vol. 27, ss. 133-145.

DİNLER, Z. (2005), Bölgesel İktisat, Ekin Kitabevi, 7. Baskı, 2005.

DOLOREUX, D. (2002), "What We Should Know About Regional Systems of Innovation?", Technology in Society: An International Journal, Vol: 24, ss. 243-263.

DPT (1963), Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Ankara.

DPT (1968), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Ankara.

DPT (1973), Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Ankara.

DPT (1979), Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Ankara.

DPT (1985), Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Ankara.

DPT (1990), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Ankara.

DPT (1996), Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara.

DPT (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

DPT (2001), Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Ankara.

DPT (2003), Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Ankara.

DPT (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Ankara.

DPT (2007), Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.

DTI (2006), Regional Industrial Development Strategy, Department of Trade and Industry, South Africa.

DULUPÇU, M.A. (2006), "Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim) Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim), Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül, Ankara, ODTÜ-TEPAV.

DURGUT, M. ve AKYOS, M. (2001), Bölgesel İnovasyon Sistemleri ve Teknoloji Öngörüsü, Teknoloji Öngörüsü ve Stratejik Kalkınma Planlama Toplantısı, 24-26 Mayıs, Sabancı Üniversitesi.

ENRIGHT, M.J. (1998), The Globalization of Competition And The Localization of Competitive Advantage: Policies Toward Regional Clustering, Paper Presented at the Workshop on the Globalization of Multinational Enterprise Activity and Economic Development University of Strathclyde Glasgow, Scotland, May 15-16.

FELDMAN, M.P. (2000) "Location and Innovation: the New Economic Geography of Innovation, Spillovers and Agglomeration", içinde The Oxford Handbook of Geography (Editorler: G. CLARK, M. FELDMAN, M. GERTLER), Oxford University Press, ss. 373-394.

FLORIDA, R. (1995), "Towards the Learning Regions", Futures, Vol: 27 No: 5, ss. 527-536.

GÖYMEN, K. (2005), "Türkiye'de Bölgesel Politikaların Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar içinde, İstanbul Politikalar Merkezi Yayını.

HART, J.F. (2008), "The Highest Form Of The Geographer's Art" içinde Regions Critical Essay In Human Geography (Editor: J. Nicholas ENTRIKIN), Ashgate Publishing, England, ss. 37-65.

JOHNSON, D.A., "Regional Planning, History of", International Encylopedia of the Social& Behavioral Sciences, ss.12925-12930.

KELEŞ, R. (1997), "Bölge Gerçeği ve Avrupa", Planlama Dergisi 97/1, ss. 17- 21.

KRUGMAN, P. (1991), "Increasing Returns and Economic Geography", Journal of Political Economy, Vol: 99(3), ss. 483-499.

MALMBER, A. (1997), "Industrial Geography: Location and Learning", Progress in Human Geography, Vol :21 No: 4, ss. 553-558.

MENGİ, A. (1998), Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler, İmaj Yayınları, Ankara.

NELSON, R. ve WINTER, S.G. (1982), An Evolutionary Theory of Economic Change. Harvard University Press.

NEUMAN, M. (2000), Regional Design: Recovering A Great Landscape Architecture And Urban Planning Tradition, Landscape and Urban Planning 47, ss. 115-128.

OECD (2009), "How Regions Grow?", Policy Brief, Mart.

OECD (2009), "Regional Development", Directorate for Public Govarnance and Territorial Development.

OECD (2009), Regions at a Glance, OECD, Paris.

OHMAE, K. (1995), The End of the Nation-State: The Rise of Regional Economies, Free Press, New York.

OKÇU, M., DULUPÇU, M.A. ve GÜL, H. (2005), "Türkiye'de Bölgeselleşme mi Bölgeselcilik mi? Ayrımlar ve Açılımlar", KEAS'05: Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu-II, 13-16 Haziran, Denizli.

OSKAY, C.S. ve KUBAR, Y. (2007), "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları", Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs, ss. 204-214.

ÖZ, A.C. (2007), "Yönetişim, Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları: Çukurova Kalkınma Ajansı Uygulaması", 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu "Çok Düzlemli Yönetişim", 25-26 Ekim, Ege Üniversitesi, İzmir, ss. 359-367.

ÖZER, Y.E. (2007), "Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye", Review of Social, Economic and Business Studies, Vol: 9/10, ss. 389-408.

PAASI, A. (2008), "The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework For Understanding The Emergence Of Regions and The Constitution Of Regional Identity" içinde Regions Critical Essay In Human Geography (Editor: J. Nicholas ENTRIKIN), Ashgate Publishing, England, ss. 67-108.

QUANDT, C. (1998), Developing Innovation Networks for Technology-Based Clusters: The Role of Information and Communication Technologies, prepared for the International Workshop on Techno –Regions: Science, Technology and Regional Development Past, Present and Future Challenges, Rio de Janeiro, June 8-12.

SCOTT, A.J. (2000), "Economic Geography: The Great Half-Century" içinde The Oxford Handbook of Geography (Editorler: G. CLARK, M. FELDMAN, M. GERTLER), Oxford University Pres, ss. 18-44.

SOJA, E.W. (2009), "Regional Planning and Development Theories", International Encyclopedia of Human Geography, ss. 259-270.

STORPER, M. (1997), The Regional World, Guilford Press, New York.

T.C. BAŞBAKANLIK (2001), 4691 Sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 06.07.2001, Sayı: 24454.

T.C. BAŞBAKANLIK (2001), AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara.

T.C. BAŞBAKANLIK (2002), 2002/4720 Sayılı Karar, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 22.09.2002, Sayı: 24884.

T.C. BAŞBAKANLIK (2002), 4737 Sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 19.01.2002, Sayı: 24645.

T.C. BAŞBAKANLIK (2006), 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 08.02.2006, Sayı: 26074.

T.C. BAŞBAKANLIK (2008), Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar", T.C. Resmi Gazete, Tarih: 22.11.2008, Sayı: 27062.

T.C. BAŞBAKANLIK (2009), Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkında Karar, T.C. Resmi Gazete, Tarih: 25.07.2009, Sayı: 27299.

TUTAR, F. ve DEMİRAL, M. (2007), "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2007, 2 (1), ss. 65-83.

Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006), Yüksek Planlama Kurulu, Ankara, 2003.

YILMAZ, A. (2001), Regional Innovation Systems: Literature Review and the Picture for Turkey, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.